

Aleksandra Marcinów*

Współczesne adaptacje zabudowy folwarcznej na terenie Kotliny Jeleniogórskiej

Modern adaptations of farm complexes in the area of the Jelenia Góra Valley

Wprowadzenie

Początek XXI w. to okres, w którym coraz więcej założeń pałacowo-folwarcznych zostaje poddanych gruntownym pracom budowlanym. Wzrost zainteresowania zakupem zabytków można było zaobserwować już po roku 1989, kiedy to nastąpiła zmiana sytuacji społeczno-politycznej w Polsce. Jednak ówczesni nabywcy często nie zdawali sobie sprawy z nakładu środków finansowych potrzebnych do wyremontowania cennych budowli. Liczyli na znaczne wsparcie pieniężne ze strony służb konserwatorskich¹ [1, s. 33]. Wiele z zabytków zakupionych w tamtych czasach dopiero teraz, dzięki nowym właścicielom z odpowiednim kapitałem poddawanych jest zabiegom budowlano-konserwatorskim. Obiekty zabytkowe nie tylko zostają wyremontowane, ale również otrzymują nowe wartości użytkowe. Największe zmiany dotyczą należących do zespołów budynków gospodarczych, których nowe przeznaczenie staje się całkiem odmienne od pierwotnego. Dawne stajnie, obory czy spichlerze zaczynają często pełnić funkcję podobną do funkcji położonych obok rezydencji.

Istotny problem stanowi to, iż zmiana przeznaczenia obiektów folwarcznych może wiązać się ze znaczną inge-

Introduction

The beginning of the 21st century is a period in which an increasing number of palace and farm layouts underwent extensive construction work. A growing interest in buying architectural monuments could be observed after the year 1989 when the social and political situation in Poland was changed. However, the then purchasers were often unaware of the amount of funds which were necessary in order to renovate valuable buildings. They hoped to be supported financially by the restoration authorities in a considerable way¹ [1, p. 33]. Many of the monuments, which were purchased at that time, only now undergo construction and restoration treatment thanks to their new owners who have an adequate capital at their disposal. Not only are historic buildings renovated but they also receive new commercial values. The biggest changes can be noticed in the case of farm buildings which belong to complexes, whose new use is completely different from the original one. Former stables, cowsheds or granaries often begin to perform a function which is similar to functions of the residences next to which they are located.

A change in the use of farm buildings may be connected with a significant interference in their historical

* Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej/Faculty of Architecture, Wrocław University of Science and Technology.

¹ Zdarzały się również osoby, które kupując zabytek, kierowały się przede wszystkim myślą o potencjalnym zysku ze sprzedaży nowo nabytej budowli. Niewielu właścicielom udało się zrealizować swoje założenia, co skończyło się tragicznie dla niechcianych przez nich obiektów zabytkowych, które pozostawały w ich rękach [1, s. 33].

¹ There were also people who by purchasing a monument were first of all guided by the idea of potential profits from selling a newly bought building. Few owners managed to realize their assumptions, which ended tragically for the historic buildings they did not want to have, but which remained in their hands [1, p. 33].

rencją w ich substancję zabytkową². W większości przypadków obiekt jest dostosowywany do nowych zadań bez brania pod uwagę, czy traci on pod wpływem tych działań swój pierwotny charakter. Właściciele powinni najpierw dokonać oceny wartości zabytków, a dopiero później dobrać do nich nowy sposób użytkowania³. Dlatego głównym celem przeprowadzonych analiz adaptacji obiektów gospodarczych było zwrócenie uwagi na kwestię zachowania jednej z najważniejszych wartości – autentyczności zabytku.

Do zrealizowania badań wybrane zostały założenia z terenu Kotliny Jeleniogórskiej. Obecnie znajduje się tutaj 27 folwarków podworskich⁴, z czego przeanalizowane zostały prace w 5 zespołach (Bukowiec, Łomnica, Stanisław Dolny, Stanisław Górny, Wojanów). Te zabudowania gospodarcze położone są przy zamkach, dworach oraz pałacach posiadających wysoką wartość historyczną i artystyczną⁵. W ostatnim czasie rozporządzeniem prezydenta RP 11 rezydencji Kotliny Jeleniogórskiej uznanych zostało za pomniki historii⁶. Obecnie rozpoczęły się działania w celu ich wpisania, wraz z innymi pałacami regionu, na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wartość artystyczna i historyczna tych budowli ma istotny wpływ na zakup nie tylko ich samych, ale również tworzących wraz z nimi jedną całość zabudowań folwarcznych. Pierwsze dwory pańskie na tym obszarze zaczęły powstawać w 2. połowie XIII w. [5, s. 5]. Początkowo obiekty gospodarcze były wykonywane z drewna [8, s. 179]. Do dziś zachowały się późniejsze zabudowania, w większości powstałe w XVIII i XIX w.⁷ Zespoły mają typowy dla

substance, which constitutes a serious problem². In most cases an architectural object is adapted to new tasks without considering if it loses its original character as a result of these changes. Owners ought to first assess the value of monuments and only then should they select a new way of usage³. Therefore, the main objective of the conducted analyses of farm buildings' adaptations was to draw attention to the issue of preserving one of the most important values – the authenticity of a given monument.

Certain layouts from the area of the Jelenia Góra Valley were selected in order to carry out our research. At present, there are 27 complexes of manor farms⁴, in five of which all the work was analyzed (Bukowiec, Łomnica, Stanisław Dolny, Stanisław Górny, Wojanów). These farm buildings are situated near castles, mansions and palaces with a high historical and artistic value⁵. Recently, by virtue of the regulation issued by the President of the Republic of Poland, eleven residences in the Jelenia Góra Valley were recognized as monuments of history⁶. At present, actions are taken with a view of their recognition by UNESCO, along with other palaces in the region, and their inclusion as part of the World Heritage Site. The historical and artistic value of these buildings has not only a significant influence on their purchase, but also on the whole arrangement along with their farm buildings. The first manors of lords in this area were built in the second half of the 13th century [5, p. 5]. Initially, farm buildings were made of wood [8, p. 179]. The subsequent buildings, most of which were erected in the 18th and 19th centuries, have remained until today⁷. The complexes have systems

² Bogusław Szmygin w swojej publikacji z roku 2009 wyraził opinię, iż [...] *adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych jest obecnie najpowszechniejszym, najważniejszym i najtrudniejszym problemem konserwatorskim* [2, s. 129].

³ Pierwotna funkcja gospodarcza nie ułatwia ochrony tych obiektów, które jeszcze niedawno postrzegane były jako „niezabytkowe”. O problemie niedoceniań zespołów folwarcznych pisała Grażyna Balińska [3, s. 151], Wojciech Kapaleczyński [4, s. 314] oraz autorzy opracowania pod redakcją Ulrike Treziak [5, s. 85].

⁴ Zachowały się założenia w Barcinku, Bobrowie, Bukowcu, Ciszycy, Czernicy, Dąbrowicy, Dziwiszowie, Grabarach, Janowicach Wielkich, Jeleniej Górze-Czarnem, Jeleniej Górze („Paulinum”), Jeleniej Górze-Sobieszowie, Karpnikach, Komarnie, Łomnicy, Maciejowcu, Miłkowie, Mysłakowicach, Radocinach, Radomierzu, Rybnicy, Siedlęcinie, Stanisławie Dolnym, Stanisławie Górnym, Starej Kamienicy, Trzczańsku oraz Wojanowie.

⁵ W XIX w. zafascynowani romantycznym krajobrazem Karonoszy przedstawiciele pruskich elit zaczęli nabywać rezydencje na terenie Kotliny Jeleniogórskiej. Najważniejszymi spośród notabli byli król Fryderyk Wilhelm III (Mysłakowice, Wojanów) oraz książę Wilhelm Pruski (Karpniki). Obiekty były przebudowywane przez znanych pruskich architektów – Karla Friedricha Schinkla oraz Friedricha Augusta Stülera, a projektami zieleni zajmował się Dyrektor Generalny Ogrodów Pruskich Peter Joseph Lenné [6, s. 45–47].

⁶ Za pomniki historii uznano zespoły pałacowo-parkowe w Bukowcu, Karpnikach, Kowarach-Ciszycy, Łomnicy, Mysłakowicach, Stanisławie Górnym, Wojanowie, a także „Paulinum” w Jeleniej Górze, pałac Schaffgotschów w Jeleniej Górze-Cieplicach oraz zespół pałacowo-gospodarczy w Bobrowie i willę „Pałac Dębowy” z parkiem w Karpnikach [7].

⁷ Najstarsze, XVIII-wieczne zabudowania folwarczne znajdują się w Dziwiszowie (stajnie, stodoła, obora, chlew, magazyn uprzęży), Janowicach Wielkich (spichlerz, stajnia), Karpnikach (spichlerz, kuchnie, stajnia), Łomnicy (spichlerz), Siedlęcinie (oficyna), Stanisławie Górnym (obora) oraz Wojanowie (obora, oficyna, stajnia).

² Bogusław Szmygin expressed the following opinion in his publication in 2009: [...] *adaptation of historic buildings to modern utility functions is currently the most common, the most important and the most difficult problem of restoration* [2, p. 129].

³ The original farming function does not make the protection of these objects easier and which still until recently were seen as “non-historical”. Grażyna Balińska [3, p. 151], Wojciech Kapaleczyński [4, p. 314] and the authors of the study edited by Ulrike Treziak [5, p. 85] wrote about the problem of underestimating farm complexes.

⁴ Among other things, the layouts in Barcinek, Bobrow, Bukowiec, Ciszycy, Czernica, Dąbrowica, Dziwiszów, Grabary, Janowice Wielkie, Jelenia Góra-Czarne, Jelenia Góra (“Paulinum”), Jelenia Góra-Sobieszów, Karpniki, Komarno, Łomnica, Maciejowice, Miłków, Mysłakowice, Radociny, Radomierz, Rybnica, Siedlęcin, Stanisław Dolny, Stanisław Górny, Stara Kamienica, Trzczańsko and Wojanów were preserved.

⁵ In the 19th century, representatives of the Prussian elites began to purchase residences in Jelenia Góra Valley being fascinated with the romantic landscape of the Giant Mountains. King Frederick William III (Mysłakowice, Wojanów) and Prince Wilhelm of Prussia (Karpniki) were the most important among notables. The objects were rebuilt by famous Prussian architects – Karl Friedrich Schinkel and Friedrich August Stüler and projects of green were made by Peter Joseph Lenné who was the General Director of the Prussian Gardens [6, pp. 45–47].

⁶ Palace and park complexes in Bukowiec, Karpniki, Kowary-Ciszycy, Łomnica, Mysłakowice Stanisław Górny, Wojanów, “Paulinum” in Jelenia Góra, Schaffgotsch's in Jelenia Góra-Cieplice and the palace and farm complex in Bobrow as well as “Oak Palace” Villa along with the park in Karpniki were recognized as monuments of history [7].

⁷ The oldest 18th-century farm buildings are in Dziwiszów (stables, barn, cowshed, pigsty, harness stockroom), Janowice Wielkie (granary, stable), Karpniki (granary, kitchens, stable), Łomnica (granary), Siedlęcin (annex), Stanisław Górny (cowshed) and Wojanowo (cowshed, annex, stable).

dolnośląskich folwarków układ z zamkniętym czworokątnym majdanem, przy którym bezpośrednio znajduje się rezydencja⁸. Poszczególne obiekty stanowią przeciętną zabudowę gospodarczą: magazynową (stodoła, spichlerz) oraz inwentarską (obora, chlewnia, stajnia).

Okres poprzedzający współczesne działania w założeniach folwarcznych Kotliny Jeleniogórskiej (1945–2000)

Po zakończeniu II wojny światowej, w wyniku zmiany uwarunkowań formalnoprawnych, właściciele ziemscy Kotliny musieli opuścić swoje majątki. Większość z ich dóbr przeszła w posiadanie państwa polskiego. Dobry stan techniczny założeń pałacowo-folwarcznych spowodował, iż szybko otrzymały one nowych użytkowników. Obiekty przekazane zostały przede wszystkim przedsiębiorstwom państwowym podległym Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych. Głównym właścicielem stało się Państwowe Przedsiębiorstwo Nieruchomości Ziemskich, przekształcone po kilku latach w Państwowe Gospodarstwo Rolne (PGR) [9, s. 158]. Jednym z największych gospodarstw na tym obszarze było Państwowe Przedsiębiorstwo Hodowlane Wojanów z areałem 4000 ha [5, s. 80]. Brak dbałości podczas użytkowania zarówno dawnych rezydencji, jak i budynków gospodarczych doprowadził do tego, że zaczęły popadać w ruinę. Nadmiernie eksploatowane budowle były opuszczane w momencie, kiedy nie nadawały się już do użytkowania [6, s. 123].

Na początku lat 90. XX w., po zlikwidowaniu PGR-ów majątki zostały przejęte przez Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP), która również nie dbała o podległe jej założenia zabytkowe. Agencja w krótkim czasie podjęła decyzję o wystawieniu ich na sprzedaż. Zespoły podworskie składające się z trzech składowych: rezydencji, ogrodu i zabudowań gospodarczych zaczęły być wówczas dzielone i kupowane przez różnych właścicieli (Bukowiec, Łomnica, Siedlęcina, Staniszków Dolny). W ten sposób zatracono ich integralną całość. Do końca zeszłego stulecia Agencji udało się znaleźć nabywców dla większości obiektów [1, s. 33].

Konserwacja i odbudowa dawnych budynków folwarcznych w XXI w.

W XXI w. rozpoczął się nowy okres w dziejach założeń folwarcznych Kotliny Jeleniogórskiej. W ciągu ostatniej dekady zostały przeprowadzone gruntowne prace budowlano-konserwatorskie w obiektach gospodarczych w Wojanowie, Łomnicy, Staniszkowie Górnym, a w trakcie realizacji są prace przy założeniach w Bukowcu i w Staniszkowie Dolnym. Zmiana przeznaczenia założeń folwarcznych w większości przypadków wiązała się ściśle z nową funkcją najważniejszego budynku na terenie zespołu podworskiego – rezydencji⁹. Dawne siedziby

typical of Lower Silesia farms with a closed farming square neighbouring the residence directly⁸. The particular objects constitute an average farm development, namely a warehouse (barn, granary) and livestock buildings (cowshed, piggery, stable).

The period preceding current activities in the farm layouts of the Jelenia Góra Valley (1945–2000)

After the end of World War II, as a result of changes in formal and legal conditions, the landowners in Jelenia Góra Valley had to leave their estates. Most of their properties were taken over by the Polish State. Good technical condition of the farm and palace layouts resulted in the fact that they quickly received new users. The objects were first of all transferred to state-owned enterprises under the Ministry of Agriculture and Agrarian Reforms. The State Real Estate Enterprise became the main owner, whose name was soon changed to the State Agricultural Farm (Polish acronym PGR) [9, p. 158]. One of the biggest farms in this area was the State Breeding Farm Wojanów with an acreage of 4,000 hectares [5, p. 80]. Due to lack of care when using both old residences and farm buildings, they began to fall into ruin. The overexploited buildings were abandoned at the moment they were no longer fit for any use [6, p. 123].

At the beginning of the 1990s, after the liquidation of the state agricultural farms, the estates were taken over by the Agricultural Property Agency of the Treasury (Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa – AWRSP) which also failed to exercise proper care of those historical layouts. Within a short time the Agency decided to offer them for sale. The post-manor complexes which consisted of three components, i.e. a residence, garden and farm buildings were divided and then bought by different owners (Bukowiec, Łomnica, Siedlęcina, Staniszków Dolny). In this way their integral whole was lost. By the end of the 20th century the Agency succeeded in finding buyers for most of the properties [1, p. 33].

Restoration and reconstruction of old farm buildings in the 21st century

In the 21st century a new period in the history of the farm layouts in Jelenia Góra Valley began. Over the last decade thorough construction and restoration works of farm buildings in Wojanów, Łomnica, Staniszków Górny were carried out and the works in the layouts in Bukowiec and Staniszków Dolny are under way too. In most cases the change of use of the farm layouts was strictly connected with a new function of the most important building in the territory of the post-manor complex – the residence⁹. The old buildings were adapted mainly for exclusive hotels (Wojanów, Łomnica “Widow’s House”, Staniszków Dolny, Staniszków Górny). The farm buildings, which belong to

⁸ Charakterystykę układu przedstawiła Renata Gubańska w swojej publikacji na temat folwarków dolnośląskich [8].

⁹ Podzielone w XX w. zespoły podworskie są obecnie ponownie scalane.

⁸ The characteristics of the layout was presented by Renata Gubańska in her publication on Lower Silesian farms [8].

⁹ Post-manor complexes, which were divided in the 20th century, are now being rejoined.

zostały zaadaptowane głównie na ekskluzywne hotele (Wojanów, Łomnica „Dom Wdowy”, Staniszków Dolny, Staniszków Górny). Budynki gospodarcze należące do tego samego właściciela co rezydencje pełnią w tym momencie funkcje uzupełniające przeznaczenie głównego budynku: gastronomiczną, rekreacyjną, hotelową oraz handlową. Można też jednak odnaleźć przypadki funkcji odmiennej: muzealnej czy edukacyjnej.

Właściciel w dużym stopniu już poprzez dobór przeznaczenia obiektu decyduje o liczbie wprowadzanych w budynkach zmian. Stopień nawiązania do pierwotnego sposobu użytkowania budowli jest tutaj istotnym czynnikiem. Współczesne adaptacje założeń folwarcznych w Kotlinie Jeleniogórskiej można więc podzielić na dwie grupy:

- o funkcji odmiennej od pierwotnej,
- o funkcji zbliżonej do historycznej.

Adaptacja budynków folwarcznych do nowych zadań

Największe współczesne działania budowlano-konserwatorskie zostały do tej pory przeprowadzone w zespole folwarcznym znajdującym się przy rezydencji w Wojanowie. Jest to zarazem pierwsza w tym wieku na terenie Kotliny Jeleniogórskiej realizacja, gdzie dokonana została zmiana użytkowania obiektów gospodarczych. Założenie składa się ze stajni, oficyny, obory oraz odbudowanej stodoły, położonych wokół trapezowego dziedzińca, przy którym znajduje się również dawna siedziba¹⁰. W 1997 r. AWRSP sprzedała zespół pałacowo-folwarczy włoskiej spółce, jednak dopiero kolejny właściciel, spółka „Pałac Wojanów Sp. z o.o.”, przeprowadził w latach 2004–2008 kapitalny remont obiektów. W momencie rozpoczęcia prac stan techniczny budynków był tragiczny. Założenie od końca lat 40. do roku 1992 znajdowało się bowiem pod zarządem PGR-u, który eksploatował obiekty bez przeprowadzania bieżących remontów [11, s. 302].

Obecnie zespół został zaadaptowany na hotel z centrum konferencyjnym. Budynki gospodarcze radykalnie zmieniły swoje pierwotne przeznaczenie. Dawna stajnia, usytuowana na północny zachód od rezydencji, zaczęła pełnić podobną funkcję do tej, którą obecnie nadano pałacowi – główne pomieszczenie stajenne przerobiono na salę restauracyjną (miejsce organizacji wesel na 100 osób), zaś powyżej, na poddaszu znalazły się pokoje hotelowe (13 pokoi i 2 apartamenty). W momencie przystąpienia do remontu budynek był zaniedbany (il. 1a). W środku brakowało drzwi i instalacji, a z powodu nieszczelnego pokrycia dachu wystąpiło zawilgocenie [12, s. 7–8]. Podczas prowadzenia prac bryła obiektu nie uległa większym przekształceniom (il. 1b). Istotną zmianą są jednak nowe, powiększone lukarny pasowe. Pierwotnie na dwuspadowym dachu znajdowały się wąskie lukarny tego typu,

the same owner, at this point perform complementary functions of the main building, namely catering, recreation, accommodation and commercial. However, it is also possible to find cases of various functions such as museum or educational.

By the choice of the object's purpose, the owner determines to a large extent the number of changes which are introduced to the buildings. The degree of references to the original usage of a building is an important factor here. The modern adaptations of farm layouts in the Jelenia Góra Valley can be divided into two groups:

- with a function different from the original,
- with a function similar to the historical one.

Adaptation of farm buildings to perform new tasks

The most extensive contemporary construction and restoration works so far have been carried out in the farm complex located near the residence in Wojanów. This is the first realisation in this century in the territory of the Jelenia Góra Valley where the use of farm buildings was changed. The layout consists of a stable, an annex, a cowshed and a barn which was rebuilt later, and is located around a trapezoidal courtyard where there is also the former seat¹⁰. In 1997 the Agricultural Property Agency of the Treasury sold the palace and farm complex to an Italian company, however, it was only the next owner, namely the company “Wojanów Palace Sp. o.o.”, that carried out a complete overhaul in the years 2004–2008. At the start of the work, the technical condition of buildings was disastrous. From the end of the 1940s until 1992 the layout was in fact under the control of a state agricultural farm which used the buildings without conducting any current repairs [11, p. 302].

At present, the complex has been adapted to a hotel with a conference centre. The farm buildings radically changed their original purpose. The former stable, which is situated north-west of the residence, began to perform a similar function to the one which today is fulfilled by the palace – the main stable room was converted into a restaurant (a venue for organizing wedding receptions for 100 people), whereas above in the attic there are hotel rooms (13 rooms and 2 suites). The building was neglected when the repair works began (Fig. 1a). Inside the building there were no doors or installations and due to the leaky roof some moisture occurred [12, pp. 7–8]. During the renovation works the body of the object did not undergo any greater transformations (Fig. 1b). An important change, however, is the introduction of new enlarged belt dormers. Originally, on the pitched roof there were narrow dormers of this type, which determined the character of the building, as well as dormers of an ox-eye type. This solution was chosen due to the new hotel function (better lighting of the attic rooms). A visible change, which is also connected with another use of the building, is represented

¹⁰ Pałac w Wojanowie mający korzenie renesansowe przebudowany został w XIX w. dwukrotnie w stylu neogotyckim. Zmiany te wykonał m.in. dla księżnej Luizy Niderlandzkiej, córki króla Prus Fryderyka Wilhelma III [10, s. 222–224].

¹⁰ The palace in Wojanów which has renaissance roots was rebuilt twice in the 19th century in the neo-Gothic style. These changes were made, among other things, for Princess Luisa of the Netherlands, daughter of King of Prussia Friedrich Wilhelm III [10, pp. 222–224].

Il. 1. Wojanów, stajnia:

a) przed remontem (fot. J. Grochowski, 2004) oraz b) po jego przeprowadzeniu (fot. A. Marcinów, 2015)

Fig. 1. Wojanów, stable:

a) before renovation (photo by J. Grochowski, 2004) and b) after the renovation (photo by A. Marcinów, 2015)

stanowiące o charakterze budynku, oraz lukarny typu wole oko. Na to rozwiązanie zdecydowano się ze względu na wprowadzaną funkcję hotelową (lepsze doświetlenie pomieszczeń poddasza). Widoczną zmianą, związaną również z innym użytkowaniem budowli, było dobudowanie od strony elewacji tylnej szklanej oranżerii mieszczącej drugą salę restauracyjną.

We wnętrzu zachowano oryginalny układ ścian nośnych. Nowe przegrody drugiej kondygnacji wykonane zostały w formie muru pruskiego. Chciano w ten sposób nawiązać do lokalnej tradycji budowlanej. Ważnym zabiegiem z punktu widzenia konserwatorskiego było wtórne wykorzystanie do ich wykonania oryginalnych elementów pochodzących ze stajni oraz z innego budynku zespołu. Użyta została rozbiórkowa cegła z wyburzonych przegród i kominów oraz drewno z załamanej więźby dachowej obory. W ten sposób podkreślono też historyczny charakter budowli. Wnętrzem starano się nadać rustykalny wystrój, przede wszystkim poprzez wyeksponowanie zachowanej więźby dachowej. Nie wszystkie oryginalne elementy zdecydowano się pozostawić, między innymi będące w dobrym stanie technicznym schody drewniane zostały zastąpione żelbetowymi (wymagały tego przepisy przeciwpożarowe) [12, s. 6–8], [13, s. 48–49].

Stojąca obok stajni oficyna najmniej zmieniła swoją pierwotną funkcję – umieszczono w niej pokoje hotelowe o skromnym wystroju, nawiązującym do wcześniejszego przeznaczenia budynku. W momencie przystąpienia do prac oficyna była najlepiej zachowanym obiektem założenia. Podczas wykonywania projektu architekci starali się pozostawić oryginalny układ ścian wewnętrznych I i II kondygnacji [14, s. 5, 10]. Zmiany jednak zostały wprowadzone w związku z zaprojektowaniem dużej liczby pomieszczeń mieszkalnych (32 pokoje) oraz usytuowanych przy nich węzłów higieniczno-sanitarnych. Wykonano nowe ściany działowe, instalacje oraz przekuto otwory drzwiowe. Podobnie jak w budynku stajni wykonano nowe lukarny, w tym wypadku pasowe, i wole oka umożliwiające umieszczenie pokoi również na dwóch kondygnacjach dachu. W związku ze zmianą użytkowania poddasza zdemontowany został żuraw, zachowany w dobrym stanie od strony północnej. Mógł pozostać

by the glass orangery housing the second restaurant room, which was added to the back facade.

The original arrangement of the load-bearing walls was preserved in the interior. New partitions of the second storey were made in the form of timber framing. In this way it was possible to refer to the local building tradition. From the restorers' point of view, the reuse of the original elements, which were taken from the stable and another building of the complex, in order to make timber framing was a significant treatment. Bricks from the demolished partitions and chimneys as well as wood from the broken roof truss of the barn were used. In this way, the historical character of the building was emphasised. Interiors were given rustic decor primarily by exposing the preserved roof truss. Not all of the original elements were left; among other things, the wooden stairs, which were in good technical condition, were replaced by reinforced concrete stairs (as required by the fire regulations) [12, pp. 6–8], [13, pp. 48–49].

The annex situated next to the stable changed its original function the least – inside there are rooms of modest design which corresponds to the former use of the building. When the works began the annex was the best-preserved object of the layout. In the design the architects tried to preserve the original arrangement of the interior walls of the first and second floors [14, pp. 5, 10]. However, changes were introduced in connection with a large number of designed residential rooms (32 rooms) as well as hygienic and sanitary facilities which were situated near those rooms. New partition walls, installations and door openings were made. Like in the stable building, new belt dormers were made and ox-eyes, which made it possible to situate rooms also on the two floors of the roof. Due to the change of the attic's use the crane, which was preserved in good condition on the northern side, was disassembled. It could have remained visible on the facade as a "witness" of the original purpose of the building, however, in its place dormers were situated¹¹.

¹¹ The wooden staircases were also dismantled (in case of fire) and replaced with the ones made of reinforced concrete [14, p. 5].

widoczny na elewacji jako „świadek” pierwotnego przeznaczenia budynku, jednak na jego miejscu zdecydowano się umieścić lukarny¹¹.

W najgorszym stanie technicznym był budynek dawnej obory (obecnie obiekt nazywany jest „spichlerzem”). W 2004 r., po przeprowadzeniu inwentaryzacji zawalił się jego dach, częściowo uszkadzając sklepienie. Zdecydowano się wówczas na rozebranie ocalałego fragmentu więźby (zachowała się w 20%) i odtworzenie jej pierwotnego kształtu [15, s. 4]. Przyziemie budynku zostało zaadaptowane na pomieszczenia konferencyjne, zaś na poddaszu przygotowano pokoje hotelowe. Cegła z wyburzonych ścian dolnej kondygnacji została ponownie wykorzystana do uzupełnienia ubytków w sklepieniach głównej sali konferencyjnej¹². Sklepienia pozostawiono nieotynkowane, aby nadać sali rustykalny klimat [13, s. 44–48]. Nie jest to jednak zgodne z wcześniejszym wyglądem wnętrza. Pierwotnie w budynkach gospodarczych ściany ze względów praktycznych tynkowano.

Ostatni budynek w założeniu jest nowym obiektem. W jego miejscu stała dawniej stodoła, która ze względu na jej katastrofalny stan techniczny została w latach 80. rozebrana jeszcze przez PGR [13, s. 49]. Budynek odtworzono w zarysie zewnętrznym na podstawie jednej fotografii przedstawiającej obiekt. W odbudowanej stodole zaprojektowano basen, centrum spa, fitness, bar oraz pokoje hotelowe. Ważnym zagadnieniem był sposób rozwiązania wnętrza w nowo projektowanym budynku na terenie zespołu podworskiego. Właściciel mógł zdecydować się zarówno na wystrój współczesny¹³, jak i na historyzujący. Ostatecznie nadano budynkowi rustykalny charakter, podobny do tego, jaki otrzymały inne obiekty. W ten sposób stodoła nie wyróżnia się wśród otaczających ją zabytków ani swoją architekturą, ani wystrojem wnętrza (il. 2). Pozytywnym krokiem było wtórne użycie oryginalnych elementów do jej budowy: kamienia oraz belek z więźby i stropu innych obiektów gospodarczych zespołu.

Właściciele dwóch zespołów pałacowo-folwarcznych położonych w oddalonym o 14 km od Wojanowa Stanisławie również postanowili zaadaptować je na hotel¹⁴. W odróżnieniu od Wojanowa prace w tych założeniach prowadzone są etapami.

Zakupiony w ostatniej dekadzie XX w. zespół budynków gospodarczych w Stanisławie Dolnym dopiero kilka lat temu doczekał się rozpoczęcia prac budowlanych, które trwają do dzisiaj (zakończenie zaplanowane jest na 2017 r.). Najpierw w XVIII-wiecznym pałacu właści-

The building of the former barn was in the worst technical condition (at present, the object is called “a granary”). In 2004 after carrying out the inventory its roof collapsed, which partially damaged the vault. Then, a decision was taken to dismantle the remaining fragment of the truss (preserved in 20%) and to reconstruct its original shape [15, p. 4]. The ground floor of the building was adapted for conference rooms, whereas in the attic hotel rooms were prepared. The brick from the demolished walls of the lower storey was reused to fill losses in the vaults of the main conference room¹². The vaults were left non-plastered in order to make the atmosphere of the room rustic [13, pp. 44–48]. Nevertheless, it is not in accordance with the former appearance of the interior. Originally, the walls in the farm buildings were plastered due to practical reasons.

The last building of the layout is a new object. Originally, there was a barn in its place, which due to its disastrous technical condition was pulled down in the 1980s by the State Agricultural Farm [13, p. 49]. The building was reconstructed in its external outline on the basis of one photograph depicting the object. A swimming pool, spa and fitness centre, bar and hotel rooms were designed in the restored barn. The method of the interior’s solution in the newly designed building in the territory of the post-manor was an important issue. The owner could decide on modern decor¹³ as well as a historicising version. Finally, the building was given a rustic character, which was similar to the one given to other objects. In this way, the barn does not really stand out either with its architecture or interior design among the surrounding monuments (Fig. 2). A positive step was the reuse of original elements in its construction, namely stone and beams of the roof truss as well as the ceiling of other farm objects of the complex.

The owners of two palace and farm complexes situated in Stanisław which is 14 km away from Wojanów also decided to adapt them to a hotel¹⁴. Unlike Wojanów the works in these layouts are carried out in stages.

Construction works in the complex of farm buildings in Stanisław Dolny, which was purchased in the last decade of the 20th century, began only a few years ago and they are still underway (completion is scheduled for 2017). First, the owner of the palace opened an exclusive hotel in it¹⁵. In the area of the farm, which was not in the register of cultural heritage objects, the owner planned to make a district of swimming pools, saunas, beauty salons and suites for guests [18]. The farm complex consisted of

¹¹ Drewniane klatki schodowe również zostały rozebrane (ze względów przeciwpożarowych) i zastąpiono je żelbetowymi [14, s. 5].

¹² Sklepienia zostały tam wzmocnione poprzez zakotwienie ich do żelbetowego rusztu, który spinał mur powyżej [13, s. 47].

¹³ Na takie rozwiązanie zdecydował się właściciel położonego niedaleko pałacu w Pakoszowie. Uznał, że nie należy fałszować rzeczywistości w momencie, kiedy nie zachowało się oryginalne wyposażenie, dlatego nadał mieszczącemu się w budynku hotelowi współczesny wystrój [16].

¹⁴ Majątek w Stanisławie w latach 1784–1945 należał do książęcego rodu von Reussów. W roku 1784 książę Heinrich von Reuss postawił barokowy pałac w Stanisławie Dolnym oraz rozbudował renesansową rezydencję w Stanisławie Górnym [17, s. 148, 153].

¹² The vaults were reinforced there by anchoring them to the reinforced concrete grid which spanned the wall above [13, p. 47].

¹³ The owner of the nearby palace situated in Pakoszów agreed on this solution. He claimed that he should not fake the reality when the original equipment was not preserved, therefore he designed his hotel in the building in a modern style [16].

¹⁴ The property in Stanisław belonged to the princely family of von Reuss in the years 1784–1945. In 1784, Prince Heinrich von Reuss built a Baroque palace in Stanisław Dolny and expanded the Renaissance residence in Stanisław Górny [17, pp. 148, 153].

¹⁵ The current owners called the object “Palace on the Water”. The name is derived from the thermal springs which are hidden under the building and the nearby ponds.

Il. 2. Wojanów: a) odbudowana stodoła, elewacja frontowa oraz b) wnętrze – część basenowa (fot. A. Marcinów, 2015)

Fig. 2. Wojanów: a) rebuilt barn, front elevation and b) interior – swimming pool part (photo by A. Marcinów, 2015)

ciel otworzył ekskluzywny hotel¹⁵. Na terenie folwarku, który nie znajdował się w rejestrze zabytków, zaplanował urządzić strefę basenów, saun, gabinetów zabiegowych oraz apartamentów dla gości [18]. Zespół gospodarczy składał się z trzech budynków usytuowanych na planie podkowy na zachód od rezydencji. Właściciel zdecydował się na wyburzenie dwóch z nich (stodoły oraz obiektu, który w ostatnim czasie pełnił funkcję garażu)¹⁶. Pozostawiono jedynie dawną stajnię, a w miejscu wyburzonych budowli zaplanowano nową architekturę. Obecnie postawiony jest już pierwszy budynek, który w przyziemiu mieści 16 gabinetów zabiegowych, a powyżej, na dwóch poziomach, 46 pokoi hotelowych [19]. Bryła obiektu nawiązuje nie do zburzonej jednokondygnacyjnej budowli, ale do zachowanej stajni – parterowej z wysokim dachem¹⁷. Nie zdecydowano się jednak na nadanie obiektowi charakteru typowego dla zabudowy gospodarczej (il. 3). Wykonano wprawdzie na poddaszu lukarny pasowe, jednak ich wysokość oraz dostawione do nich balkony bliższe są architekturze mieszkaniowej.

W zachowanej stajni prace nie zostały jeszcze wykonane. Budowla w dolnej kondygnacji będzie miała gabinety zabiegowe i basen, w górnych zaś pokoje hotelowe [18]. Koncepcja przewiduje zachowanie istniejącej bryły obiektu, planowane są w niej jednak pewne zmiany. W części poddasza, z którego zostanie wydzielona druga kondygnacja użytkowa, pojawią się dwa rzędy lukarn pasowych z balkonami, analogiczne do tych wykonanych w nowo powstałym budynku. Pierwotnie stajnia miała niskie lukarny tego typu. Dach z naczółkiem zostanie zastąpiony zwykłym dwuspadowym dachem. W budynku nie planuje się zachowania oryginalnych otworów okiennych i drzwiowych. Zarówno stajnia, jak i pozostałe obiekty zyskają dużo elementów drewnianych w celu nadania im rustykalnego wyglądu. W Wojanowie mur pru-

Il. 3. Stanisław Dolny, nowy budynek w miejscu dawnego gospodarczego (fot. L. Golonka, 2016)

Fig. 3. Stanisław Dolny, new building in place of the old farm one (photo by L. Golonka, 2016)

three buildings which were located on a horseshoe plan west of the residence. The owner decided to demolish two of them (the barn and the building which recently performed the function of a garage)¹⁶. Only the former stable was left, whereas at the site of the demolished buildings new architecture was designed. At present, the first building is already erected and on its ground floor there are 16 beauty salons and above on two levels there are 46 hotel rooms [19]. The body of the object does not refer to the demolished single-storey building but to the preserved one-storey stable with a high roof¹⁷. However, the owner did not agree to give the object the character typical of the farm development (Fig. 3). Although three belt dormers were made in the attic, their height and extra balconies made them closer to residential architecture.

The works are still not completed in the preserved stable. The building will have beauty salons and a swimming pool on its lower floor, whereas on its upper floors it will house hotel rooms [18]. The concept provides for the preservation of the existing body of the object, however,

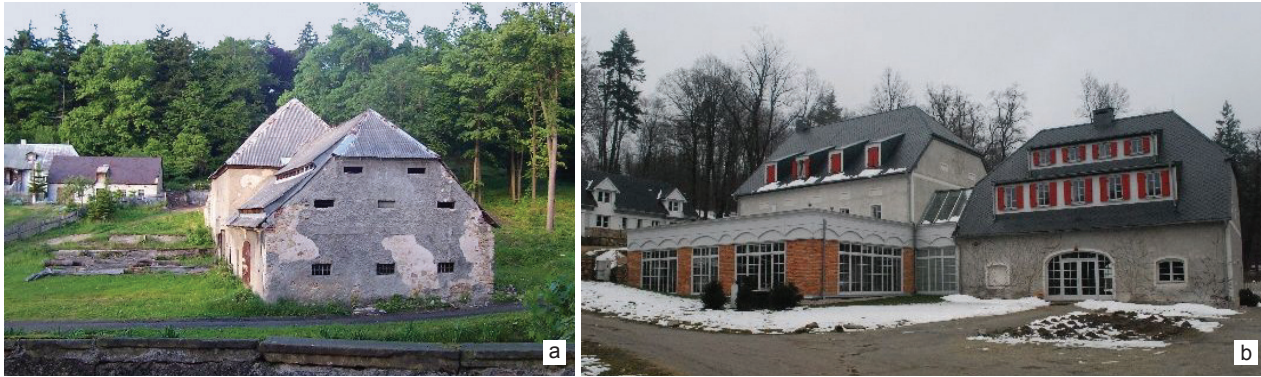
¹⁵ Obecni właściciele nazwali obiekt „Pałacem na Wodzie”. Nazwa wywodzi się od źródeł termalnych, które kryją się pod budowlą, oraz od pobliskich stawów.

¹⁶ Budynki, które po wojnie były użytkowane przez Doświadczalny Ośrodek Rolniczy, zostały zaniedbane, jednak można było je wyremontować.

¹⁷ Podobnie będzie wyglądał drugi nowy budynek.

¹⁶ The buildings, which after the war were used by the Agricultural Experimental Centre, were neglected but it was possible to renovate them.

¹⁷ The other new building is going to look similar.

Il. 4. Stanisław Górny, spichlerz: a) przed remontem (fot. A. Marcinów, 2006) oraz b) po jego przeprowadzeniu (fot. L. Golonka, 2016)

Fig. 4. Stanisław Górny, the granary: a) before renovation (photo by A. Marcinów, 2006) and b) after renovation (photo by L. Golonka, 2016)

ski pojawił się w środku budynku, tutaj zaś jego imitacja została wykonana na elewacjach.

W Stanisław Górnym barokowy pałac został na początku XXI w. zaadaptowany na hotel, a kilka lat później wyremontowano dwa budynki zespołu folwarcznego, położone na zachód od rezydencji. Dawny spichlerz został przystosowany do funkcji rekreacyjnej. W piwnicach umieszczono dwie sauny, na parterze basen, recepcję i bar, a na piętrze 5 gabinetów zabiegowych oraz pokoje hotelowe [20]. W momencie przystąpienia do prac stan techniczny budynku był średni (il. 4). Więźba dachowa oraz stolarka okienna i drzwiowa musiały zostać wymienione. Duże zmiany wprowadzone w obiekcie wynikały jednak z innego powodu: potrzeby dostosowania go do nowej funkcji. Aby pomieścić zaplanowany w poprzek budynku basen, spichlerz musiał zostać poszerzony. W tym celu dobudowane zostały z dwóch stron podłużnych ścian dwa parterowe pawilony. Kolejną zmianą było wyburzenie środkowego fragmentu spichlerza i umieszczenie w tym miejscu szklanego łącznika. Chciano w ten sposób oddzielić strefę wejściową od pływalni. Podobnie jak w przypadku Wojanowa i Stanisława Dolnego poddasze spichlerza mieszczące pokoje hotelowe zostało doświetlone wysokimi lukarnami pojedynczymi oraz pasowymi, które zastąpiły wcześniejsze rozwiązanie tego typu. Podczas wykonywania więźby dachowej nad basenem podjęto decyzję o nadaniu jej nowego kształtu. Dach – pierwotnie czterospadowy – zamieniono na naczółkowy. Taką formę miał dach znajdujący się nad drugą częścią budynku (il. 4).

Wystrój wnętrza spichlerza łączy elegancki, historyzujący styl, jaki występuje w pałacach z rustykalnym klimatem zabudowy wiejskiej. Dużo elementów drewnianych ma nawiązywać do pierwotnego przeznaczenia obiektu [21].

Drugim odremontowanym budynkiem jest stodoła, która częściowo pełni funkcję niezależną od kompleksu hotelowego. W przyziemiu mieści się bowiem galeria sztuki, w której prezentowane są dzieła współczesnych karkonoskich artystów. Pomieszczeniu nadano wystrój łączący elementy nowoczesne z historyzującymi. W stodołę znajdują się również sklep z wyrobami lokalnymi (parter) oraz jednoprzestrzenna sala konferencyjna na

certain changes are planned in it. In one part of the attic, out of which the second floor will be separated, there will be two rows of belt dormers with balconies, similarly to those made in the newly built house. Originally, the stable had low dormers of this type. The half-hipped roof will be replaced with an ordinary pitched roof. The original window and door openings are not going to be preserved. Both the stable and other objects will receive a lot of wooden elements in order to give them a rustic appearance. In Wojanów timber framing appeared in the middle of the building, whereas here its imitation was made on the elevations.

At the beginning of the 21st century in Stanisław Górnym a Baroque palace was adapted to a hotel and several years later two buildings of the farm complex, which were located west of the residence, were renovated. The former granary was adapted to a recreational function. In the basement there are two saunas, on the ground floor a swimming pool, a reception and a bar, whereas on the first floor there are five beauty salons as well as hotel rooms [20]. When the work began, technical condition of the building was average (Fig. 4). The roof truss and window as well as door woodwork had to be replaced. However, major changes which were introduced to the object resulted from another reason, i.e. the need to adapt it to a new function. In order to accommodate the swimming pool which was designed across the building, the granary had to be extended. For this purpose, two one-storey pavilions were added on both sides of longitudinal walls. Demolition of the central fragment of the granary and placing a glass connector in this place constituted another change. In this way this was supposed to separate the entrance area from the swimming pool. Similarly to the case of Wojanów and Stanisław Dolny the attic of the granary, which housed hotel rooms, was lit by high single and belt dormers which replaced the former solution of this type. During the works on the roof truss above the swimming pool the decision was taken to give it a new shape. The roof – originally a four-slope roof – was turned into a half-hipped roof. The roof on the other part of the building had the same form (Fig. 4).

The decor of the granary's interior combines an elegant and historicising style, which occurs in palaces with a rus-

Il. 5. Bukowiec, wyremontowana stodoła (fot. A. Marcinów, 2015)

Fig. 5. Bukowiec, renovated barn (photo by A. Marcinów, 2015)

100 osób (poddasze) [22]. Przed przystąpieniem do prac stan techniczny budynku był tragiczny, między innymi częściowo zawalona była więźba dachowa. Podczas prowadzenia prac zachowano oryginalne otwory okienne w przyziemiu, dodano jednak nowe – wykonano między innymi ogromne przeszklenie w ścianie szczytowej poddasza. Na odtworzonym dachu pojawiły się elementy, których wcześniej nie było – pojedyncze, wysokie lukarny.

Dawny folwark w Bukowcu po zakończeniu prac będzie największym z przystosowanych do nowych zadań założeń. Jest to jedyny przypadek wśród omawianych zespołów, gdzie budynki będą egzystować niezależnie od rezydencji. Właścicielem pałacu jest Związek Gmin Karłonoskich, zaś zabudowań folwarcznych Fundacja Doliny Pałaców i Ogrodów. W 2006 r. organizacja wydzierżawiła zrujnowane obiekty gospodarcze od AWRSP, a cztery lata później je kupiła¹⁸. Zespół składający się z budynku mieszkalno-gospodarczego, obory, stodoły, budynku administracyjnego oraz browaru zgrupowany jest wokół prostokątnego dziedzińca. Pałac usytuowany jest w pewnym oddaleniu od zabudowań gospodarczych¹⁹. Stan budynków użytkowanych po wojnie przez PGR był tragiczny. Obecnie założenie folwarczne ma zostać przeznaczone na Integracyjne Centrum Edukacyjno-Szkoleniowe. Mają się w nim odbywać kilkudniowe szkolenia oraz konferencje dla instytucji o niewielkim oraz średnim budżecie. W 2011 r. wykonany został pierwszy projekt adaptacji dawnej stodoły na obiekt konferencyjno-wystawienniczy. W niedługim czasie rozpoczęto prace modernizacyjne. W latach 2013–2014 w kolejnym budynku – browarze – zaczęto kilka pomieszczeń użytkować jako biuro informacji turystycznej. Ulokowano w nim również siedzibę Fundacji Doliny Pałaców i Ogrodów. W tym czasie w stodołę, której nadano rustykalny wystrój, otwarto kawiarnię, sklep z produktami lokalnymi oraz zaczęto organizować wystawy (il. 5) [23], [24].

¹⁸ Fundacja w 2005 r. wydzierżawiła również park pałacowy, który jest w trakcie rewaloryzacji. Obecnie organizacja jest właścicielem części parku (100 ha) [23].

¹⁹ Rezydencja w Bukowcu pochodząca z XVI w. została gruntownie przebudowana w stylu klasycystycznym około 1800 r. dla Fryderyka von Redena – ministra górnictwa w rządzie pruskim [23].

tic atmosphere of the rural development. Many of wooden elements are supposed to refer to the original purpose of the object [21].

The second renovated building is the barn which partially fulfils an independent function in relation to the hotel complex. In the basement there is an art gallery where works of modern artists of the Giant Mountains are presented. The decor of the room combines modern and historicising elements. In the barn there is also a shop with local products (ground floor) and one-space conference room for 100 people (attic) [22]. Prior to the works, technical condition of the building was awful and, for example, the roof truss was partially collapsed. During the works the original window openings in the basement were preserved, however, some new ones were added, inter alia, a huge glazing in the gable wall of the attic was made. On the reconstructed roof there are elements, which were previously absent – single high dormers.

On completion of works the former farm in Bukowiec will be the largest layout which will be adapted to new tasks. This is the only case among the discussed complexes where the buildings will exist regardless of the residence. The owner of the palace is the Association of the Giant Mountains Municipalities, whereas the owner of the farm buildings is the Foundation of the Valley of Palaces and Gardens. In 2006 the organization leased the ruined farm buildings from the AWRSP and four years they were bought by this organisation¹⁸. The complex which consists of a residential and farm building, a cowshed, a barn, an administration building and a brewery is grouped around a rectangular courtyard. The palace is situated at some distance from the farm buildings¹⁹. Condition of the buildings which were used after the war by the PGR was tragic. At present, the farm layout is planned to be used for Education and Training Integrative Centre. Several-day training sessions and conferences for institutions with small and medium budgets are to be held there. The first project of adapting the former barn to a conference and exhibition object was made in 2011. Soon modernization works started. In the years 2013–2014 in the next building – the brewery – several rooms were used as a tourist information office. The seat of the Foundation of the Valley of Palaces and Gardens was located there too. At that time in the barn, which had rustic decor, a cafe and a shop with local products were opened and exhibitions were organised (Fig. 5) [23], [24].

In May 2015 apartments for rent were arranged in the former administrative building. Most of these rooms have modern decor. Only the interior of the old parlour of the owner Earl von Reden was made in a historicising style.

So far, it can be seen that in the adapted objects of Bukowiec the works have been carried out in a conservative way. No major changes were introduced either to the

¹⁸ In 2005 the Foundation also leased the palace park which is undergoing restoration. Currently, the organization owns a part of the park (100 ha) [23].

¹⁹ The residence in Bukowiec dating from the 16th century was completely rebuilt in the classical style in around 1800 for Frederick von Reden – the minister of mining in the Prussian government [23].

W maju 2015 r. w dawnym budynku administracyjnym umieszczono apartamenty do wynajęcia. Większości z tych pomieszczeń nadano współczesny wystrój. Jedynie wnętrze dawnego saloniku właściciela, hrabiego von Redena, wykonane jest w stylu historyzującym.

W do tej pory zaadaptowanych obiektach Bukowca można zauważyć, iż prace były wykonywane w sposób zachowawczy. W bryłach budynków nie wprowadzono większych zmian, podobnie w lokalizacji oraz wielkości otworów okiennych i drzwiowych. Porównując je z innymi prezentowanymi zespołami folwarcznymi, należy podkreślić, iż zdecydowano się na pozostawienie dachów bez okien połaciowych czy lukarn (stodoła, budynek administracyjny), a istniejące, niewielkie lukarny pasowe nie zostały powiększone (browar). W ten sposób ograniczono powierzchnię, którą można było wykorzystać, stawiając na pierwszym miejscu autentyczność zabytków. Wyremontowane obiekty znajdowały się w dużo lepszym stanie technicznym od pozostałych budowli zespołu w Bukowcu. Dopiero za kilka lat, po zakończeniu prac we wszystkich budynkach, będzie można całościowo ocenić uzyskany efekt.

Adaptacja budynków folwarcznych do funkcji zbliżonych do historycznych

Odosobnionym przypadkiem w Kotlinie Jeleniogórskiej jest współczesna adaptacja założenia folwarcznego w Łomnicy, nawiązująca do funkcji pierwotnej. Na początku XXI w. właściciel położonego obok pałacu wraz z założoną przez siebie fundacją „Dominium Łomnica” nabył znaczną część dawnego folwarku²⁰. Zakupione obiekty gospodarcze, połączone ze sobą na planie litery L, znajdowały się wówczas w średnim stanie technicznym²¹. Stolarka okienna i drzwiowa była niekompletna. Tynki nadawały się do wymiany. Pokrycia dachów miały liczne ubytki. Jednak stan konstrukcji dachowej obiektów był dobry, a ściany nie wykazywały uszkodzeń ani zawilgoceń [26]. W 2007 r. rozpoczęto prace w celu adaptacji dawnego założenia folwarcznego na „żywe muzeum dolnośląskiego dworu”. Właściciele postanowili pokazać życie i prace toczące się w dawnym gospodarstwie rolnym [25]. W ten sposób pierwotne przeznaczenie budynków stało się ważnym czynnikiem mającym wpływ na współczesną adaptację zespołu. Zachowanie w znacznym stopniu pierwotnej funkcji umożliwiło przeprowadzenie prac budowlanych w sposób zachowawczy. W największym budynku założenia, dawnym spichlerzu, usytuowano sklep lniarski, nawiązując w ten sposób do tradycji produkcji oraz handlu lnem na terenie Łomnicy (il. 6).

²⁰ Rezydencja w Łomnicy powstała w XVII w. W późniejszym czasie jej właścicielem był pruski ambasador przy dworze sycylijskim Carl Gustav von Küster [17, s. 101–102]. Od początku XXI w. pałac pełni funkcję siedziby „Stowarzyszenia Pielęgnacji Kultury i Sztuki Śląskiej”. Organizowane są w nim również wystawy i koncerty. Stojący obok dwór „Dom Wdowy” zaadaptowano na hotel. Głównym właścicielem budynków jest wnuk ostatniego niemieckiego właściciela majątku w Łomnicy – Ulrich von Küster [5, s. 82].

²¹ Podobnie jak większość tego typu budynków użytkowane były one po wojnie przez PGR [25].

bodies of buildings or to the location and size of the window and door openings. Comparing them with the presented farm complexes it should be emphasized that the roofs were left without roof windows or dormers (barn, administrative building) and the existing small belt dormers were not made bigger (brewery). In this way, the area to be used was limited by prioritizing the authenticity of monuments. The renovated objects were in much better technical condition than other buildings of the complex in Bukowiec. Only after waiting a few years, on completion of works in all the buildings, will it be possible to make an overall assessment of the obtained result.

Adaptation of farm buildings to the functions close to historical

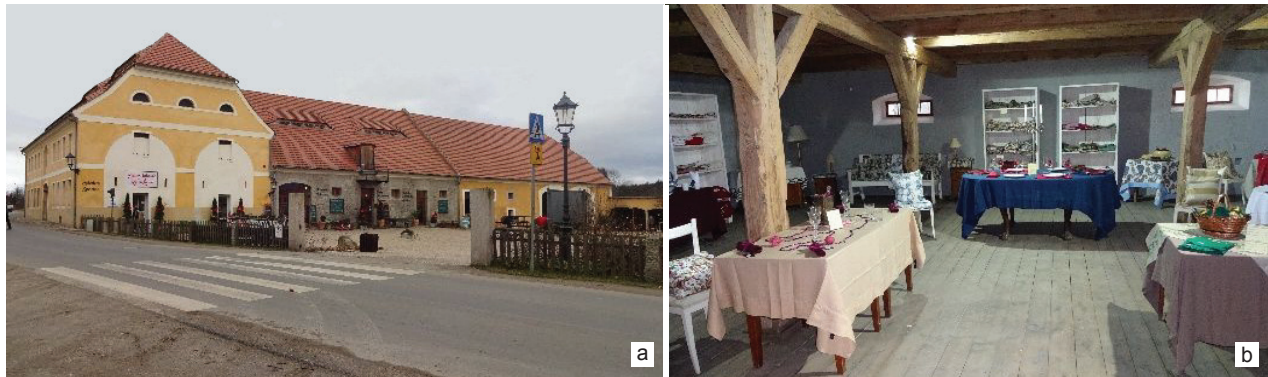
An isolated case in the Jelenia Góra Valley is a modern adaptation of the farm layout in Łomnica, which refers to the original function. At the beginning of the 21st century the owner of the nearby palace along with the foundation “Dominium Łomnica” which was established by him, bought a significant part of the old farm²⁰. The purchased outbuildings, which were interconnected on an L-shaped plan, were then in an average technical condition²¹. Window and door joinery was incomplete. Plasters were suitable for exchange. Roof covers had numerous defects. However, condition of the roof structure of these objects was good and the walls showed no damages or moisture [26]. In 2007 the work began in order to adapt the old farm layout to a “living museum of the Lower Silesia manor”. The owners decided to present the life and work on an old farm [25]. In this way the original purpose of the buildings became an important factor which had an influence on the modern adaptation of the complex. Maintaining the original function to a large extent made it possible to carry out construction works in a preservative way. In the biggest building of the layout, i.e. the old granary, a linen shop was opened which referred to the tradition of production and trade of flax in the area of Łomnica (Fig. 6). The object also began to function as a museum. It housed an exhibition which presented the history of Łomnica property, the region and the development of agriculture. The products which were the subject of sale as well as the exhibits were integrated into the original interior of the building without any demolition or erecting new walls (Fig. 6) [26]²².

The original wooden stairs were preserved inside. The open roof truss was restored so that it could retain its age

²⁰ The residence in Łomnica was founded in the 17th century. Later it was owned by the Prussian ambassador Carl Gustav von Küster at the Sicilian Court [17, pp. 101–102]. Since the beginning of the 21st century the palace serves as the seat of the “Association of Silesian Culture and Art”. Exhibitions and concerts are organised there too. The nearby mansion called “Widow’s House” was adapted to serve as a hotel. The main owner of the buildings is the grandson of the last German owner of the property in Łomnica – Ulrich von Küster [5, p. 82].

²¹ Like most buildings of this type after the war they were used by the PGR [25].

²² Originally there were not many divisions inside the granary, i.e. several cross walls on the ground and first floor.

Il. 6. Łomnica, spichlerz: a) widok od strony elewacji bocznej oraz b) wnętrze I piętra (fot. A. Marcinów, 2015)

Fig. 6. Łomnica, granary: a) view from the side elevation and b) interior of 1st floor (photo by A. Marcinów, 2015)

Obiekt zaczął również pełnić funkcję muzealną. Umieszczona została w nim wystawa prezentująca historię łomnickiego majątku, regionu oraz rozwoju rolnictwa. Sprzedawane produkty oraz ekspozyty zostały wkomponowane w oryginalne wnętrza obiektu, bez wyburzeń czy stawiania nowych ścian (il. 6) [26]²².

W środku zachowano oryginalne drewniane schody. Otwarta więźba dachowa poddana została zabiegom konserwatorskim w taki sposób, aby nie zatraciła swojego wiekowego charakteru, tak samo deski podłogowe czy belki stropowe²³. Niskie lukarny pasowe zostały zachowane w pierwotnej postaci. Ich wielkość była wystarczająca do nowej funkcji muzealnej poddasza. W przypadku spichlerza sam budynek stanowił zarazem ekspozycję muzeum, dlatego istotne było, aby sposób przeprowadzenia prac budowlano-konserwatorskich jak najmniej ingerował w jego substancję zabytkową. Należało zachować jego zbliżony do pierwotnego wygląd. Nie wprowadzono ocieplenia ścian ani nowych podziałów pomieszczeń. Wtórne otwory zostały zamurowane [26].

Budynkom gospodarczym przylegającym do spichlerza, które po wojnie pełniły funkcję gospodarczo-magazynową, planowano przywrócić pierwotne przeznaczenie inwentarskie [26]. Ostatecznie postanowiono jednak część pomieszczeń przeznaczyć na strefę handlową. Zaprojektowaną w pierwotnej koncepcji zagrodę dla owiec i krów przekształcono w piekarnię z lokalnymi wyrobami spożywczymi oraz sklep z regionalnym rękodziełem, a chlew w kuchnię, gdzie organizowane są warsztaty kulinarne. Pokazową hodowlę zwierząt (koni, świń oraz owiec) zrealizowano ostatecznie w małej stajni i oborze²⁴ [27].

W skrzydle prostopadłym znajdują się kuźnia oraz dawna główna stajnia²⁵. Niewielka kuźnia została roze-

character along with the floorboards and ceiling beams²³. The low belt dormers were preserved in their original form. Their size was just right to fit a new museum function of the attic. In the case of the granary the building itself constituted a museum exhibit, therefore it was significant to conduct the construction and restoration works possibly without interfering in its historical substance. Its appearance ought to remain similar to the original form as close as possible. No wall insulation or new room divisions were introduced. The secondary openings were bricked up [26].

There were plans to restore the original livestock purpose to the farm buildings adjoining the granary, which buildings after the war served as storage places [26]. In the end some of these buildings, however, were earmarked for a commercial zone. The originally designed pen for sheep and cows was converted into a bakery with local food products and a shop with regional handicrafts while the pigsty into a kitchen where culinary workshops are held. A show of animal husbandry (horses, pigs and sheep) was finally organised in a small stable and cowshed²⁴ [27].

The perpendicular wing houses a blacksmith's shop and the former main stable²⁵. A small blacksmith's shop was dismantled and then reconstructed in the existing dimensions. A blacksmith profession is presented in it now. The stable changed its original function radically as a consequence of which it required the introduction of numerous changes. A restaurant, catering facilities and toilets were situated there. The main room was adapted for a dining room which was given a rustic interior. Some farming tools were hung on the walls. No constructional changes were introduced into the building. The original concept assumed the adaptation of the stable's attic for a multi-functional room. This solution would require

²² Pierwotnie w spichlerzu znajdowało się niewiele podziałów – kilka ścian poprzecznych na poziomie przyziemia i piętra.

²³ Belki stropów, projektowane dawniej na duże obciążenie użytkowe, mogły dalej pełnić swoją funkcję. Jednak ze względów funkcjonalnych i przeciwpożarowych wykonano nowe warstwy podłogowe.

²⁴ Przed budynkami wykonano dodatkową zagrodę.

²⁵ W czasach PGR-u stajnia pełniła funkcję gospodarczo-magazynowo-warsztatową. W trakcie eksploatacji budynek rzadko poddawany był doraźnym remontom [26].

²³ The ceiling beams, which were formerly designed to bear large loads, could continue performing their function. However, for functional and fire safety reasons new floor layers were made.

²⁴ An additional pen was built in front of the buildings.

²⁵ During the times of the PGR the stable served as a storage and workshop. When it was used the building rarely underwent any current repairs [26].

brana, a następnie odtworzona w istniejących gabarytach. Obecnie prezentowany jest w niej zawód kowala. Stajnia radykalnie zmieniła swoją pierwotną funkcję, w związku z czym wymagała wprowadzenia największej liczby zmian. Usytuowano w niej restaurację, zaplecze gastronomii oraz sanitariaty. Główne pomieszczenie zaadaptowano na salę jadalną, której nadano rustykalny wystrój. Na ścianach powieszono narzędzia rolnicze. W budynku udało się nie wprowadzać zmian konstrukcyjnych. Pierwotna koncepcja przewidywała adaptację poddasza budynku stajni na salę wielofunkcyjną. Rozwiązanie takie wymagałoby znacznej ingerencji w substancję zabytkową. Między innymi planowano wykonać wysokie lukarny pasowe doświetlające pomieszczenie, dwie klatki schodowe prowadzące na drugą kondygnację oraz nowy strop [26]. Ostatecznie zrezygnowano z tego pomysłu, pozostawiając poddasze jako nieużytkowe [27].

Podsumowanie

Założenia folwarczne Kotliny Jeleniogórskiej po okresie nadmiernej eksploatacji przez PGR-y zyskują nowe życie. W większości przypadków – wraz z towarzyszącymi im pałacami – są przeznaczane na ekskluzywne hotele²⁶. W rezydencjach zazwyczaj mieści się tylko część mieszkalno-gastronomiczna. Budynki gospodarcze uzupełniają wówczas układ programowy hotelu. Dawne pomieszczenia inwentarskie o dużych powierzchniach nadają się na sale wielofunkcyjne (stajnia Łomnica, stodoła Staniszów Górny, obora, stajnia Wojanów) czy pływalnie (stajnia Staniszów Dolny, spichlerz Staniszów Górny).

Służby konserwatorskie, które wymagają, aby w rezydencjach wprowadzano jak najmniej zmian, często nie działają już tak restrykcyjnie w przypadku obiektów gospodarczych. Odnawiane czy odbudowywane budynki folwarczne muszą przede wszystkim zachować swoją bryłę w zarysie i styl historyzujący komponujący się z rezydencją. Istotny wpływ na rozmiar pozostawionej substancji zabytkowej mają inwestor i architekt. Wartość użytkowa, która często stawiana jest na pierwszym miejscu przez właścicieli, wzrasta kosztem malejącej wartości autentyczności²⁷. W zespołach folwarcznych na poddaszach pełniących dawniej funkcję magazynową umieszczane są teraz zazwyczaj pokoje hotelowe z węzłami higieniczno-sanitarnymi, co wiąże się z wykonaniem nowych ścian działowych, instalacji, otworów drzwiowych, w niektórych przypadkach podwyższeniem lukarni oraz wymianą drewnianych klatek schodowych (spichlerz Staniszów Górny, obora, oficyna, stajnia Wojanów). Powiększanie powierzchni użytkowej odbywa się nie tylko poprzez adaptowanie poddaszy, ale również dostawianie do zabytków nowej kubatury. Przykładem jest tu wspomniana

a substantial interference in the building's historical substance. Among the plans there were high belt dormers providing better lighting, two more staircases leading to the second floor as well as a new roof [26]. In the end this idea was abandoned thus leaving the attic as a non-usable area [27].

Summary

The farm layouts of the Jelenia Góra Valley are gaining a new life after a period of excessive exploitation by the State Agricultural Farms. In the majority of cases – along with the accompanying palaces – they are earmarked for exclusive hotels²⁶. The residences usually house only the residential and restaurant part. In that situation, the farm buildings complement the program system of the hotel. The former livestock large-size premises are suitable for multi-functional halls (stable in Łomnica, barn in Staniszów Górny, cowshed, stable in Wojanów) or swimming pools (stable in Staniszów Dolny, granary in Staniszów Górny).

The restoration authorities that require the least possible amount of changes introduced into the residences are rarely so restrictive in the case of farm buildings. Renewed or rebuilt farm buildings are first of all bound to retain their outline shape and a historicizing style supplementing the residence. A significant impact on the size of the historical substance that is left is exerted by the investor and the architect. The utility value which is often given priority by an owner increases at the expense of the decreasing value of authenticity²⁷. In farm complexes at the attics which used to serve the storing function there are now usually hotel rooms with hygiene and sanitation facilities, which is associated with the implementation of new partition walls, installations, door openings, in some cases increasing the dormers and replacement of wooden staircases (granary in Staniszów Górny, cowshed, annex, stable in Wojanów). Increasing the usable area takes place not only by adapting attics but also by adding new cubature to the existing architectural monuments. An example here is the mentioned glass orangery performing the role of the restaurant room at the stable in Wojanów and added one-storey annexes in Staniszów Górny which are supposed to “adjust” the historical granary to perform functions of a swimming pool. At the same time there are farm complexes with new functions referring to the historical use (a small stable and cowshed in Łomnica) and the objects whose new museum or conference-exhibition function does not require introducing many changes in their historical substance (granary in Łomnica, barn in Staniszów Górny, barn in Bukowiec).

²⁶ Adaptacja różnych budowli (w tym zabytkowych) jest charakterystyczną cechą współczesnego hotelarstwa [28, s. 44].

²⁷ W ostatnich latach kwestię tę wielokrotnie poruszała Bogumiła Rouba. W swoim artykule, podsumowującym działalność Służb Ochrony Zabytków, napisała: [...] *nagminnie obserwujemy traktowanie zabytków, które można określić jako „rabunkowe” degradujące je dla osiągnięcia doraźnych korzyści i efektów komercyjnych* [29, s. 113].

²⁶ Adaptation of various buildings (including historical ones) to serve as hotels is a characteristic feature of the modern hotel industry [28, p. 44].

²⁷ In recent years, this issue was repeatedly raised by Bogumiła Rouba. In her article which summarised the actions of the Monument Restoration Authorities she wrote: [...] *we can commonly observe the treatment of monuments that can be described as “predatory” degrading them in order to achieve immediate benefits and commercial effects* [29, p. 113].

w tekście szklana oranżeria pełniąc funkcję sali restauracyjnej przy stajni w Wojanowie oraz dobudowane parterowe przybudówki w Stanisławowie Górnym, które mają za zadanie „dopasować” zabytkowy spichlerz do zadań pływalni. Jednocześnie występują założenia folwarczne o nowym przeznaczeniu nawiązującym do historycznego (mała stajnia i obora Łomnica) oraz obiekty, których nowa funkcja muzealna czy konferencyjno-wystawiennicza nie wymaga wprowadzania wielu zmian w ich substancji zabytkowej (spichlerz Łomnica, stodoła Stanisław Górnym, stodoła Bukowiec).

Na koniec należy jeszcze raz podkreślić, iż wyraźnie da się zauważyć z jednej strony możliwość nobilitacji obiektów gospodarczych w wyniku nadania im bardziej reprezentacyjnej funkcji, z drugiej zaś to, że zmiany wynikające z nowego przeznaczenia budowli powodują znaczną utratę składowych ich wartości autentyczności²⁸. Jak pokazały wymienione przykłady, przede wszystkim maleje autentyczność funkcji, materiału oraz technologicznej i konstrukcyjnej struktury budowli. Ztraca się również ważny podczas odbioru zabytku autentyczność oddziaływania i skojarzeń. Rustykalny charakter nadawany zaprezentowanym obiektom nie przyczynia się do wzrostu tych wartości w przypadku odmiennej funkcji. Wyeksponowanie oryginalnych elementów również nie do końca pomoże je zachować. Jeśli zależy nam na ochronie tych wartości, to jedynie adaptacja budynków do funkcji zbliżonych do historycznych jest właściwym rozwiązaniem.

Niejako na marginesie przedstawionych rozważań należy jeszcze dodać, iż zaprezentowane powyżej działania sprawiły, iż dokonano się nie tylko rewitalizacja architektoniczna, ale również społeczna i ekonomiczna obszaru Kotliny Jeleniogórskiej. Zaprezentowane zespoły dały miejsca pracy okolicznym mieszkańcom oraz przyczyniły się do ożywienia gospodarczego regionu i rozwoju turystyki.

Finally, it must be once again emphasized that on the one hand we can observe a possibility of ennoblement of the farm facilities as a result of giving them more representative functions, while on the other hand the changes resulting from a new purpose of a building contribute to the loss of components of their authenticity value²⁸. As we can see from the presented examples, first of all the authenticity of function, material and technological and constructional structure of a building is decreasing. What is also lost is the authenticity of impact and associations which is so important during the monument's reception. The rustic character assigned to the presented architectural objects does not contribute to the increase of these values in the case of introducing a different function. Highlighting the original elements will not allow for their full preservation either. If we really care about protecting these values, the only right solution is to adapt these buildings to the functions similar to the historical ones.

To complement the presented considerations it needs to be added that the aforementioned actions contributed not only to architectural revitalization of the Jelenia Góra Valley but they also improved social and economical aspects of the whole process. The presented complexes provided jobs for local residents and contributed to the revival of the region's economy and tourism development.

Translated by
Bogusław Setkiewicz

²⁸ Na temat istoty wartości autentyczności oraz jej składowych pisał Olgierd Czerner [30].

²⁸ The value of the essence of authenticity and its components was discussed by Olgierd Czerner [30].

Bibliografia/References

- [1] Kapałczyński W., *Informacje o stanie zachowania zabytkowych dworów i pałaców w województwie jeleniogórskim*, „Karkonosze. Państwowa Służba Ochrony Zabytków 1991–1998. Wydanie Specjalne” 1999, Nr 223–224, 32–33.
- [2] Szymgin B., *Analiza obiektu zabytkowego jako element adaptacji do współczesnych funkcji użytkowych – metodologia światowego dziedzictwa*, [w:] B. Szymgin (red.), *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2009, 129–136.
- [3] Balińska G., *Racot. Przemiany i zagrożenia zespołów podworskich*, Oficyna Wydawnicza PWR, Wrocław 1996.
- [4] Kapałczyński W., *Pałac jako zabytek. Praktyczne doświadczenia ochrony zabytków dworsko-palacowych*, [w:] O. Czerner, A. Herzig (red.), *Dolina zamków i ogrodów. Kotlina Jeleniogórska – wspólne dziedzictwo*, Muzeum Okręgowe w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2001, 306–314.
- [5] Treziak U. (red.), *Na tyłach dworu. O historii folwarków i władzy dworskiej w Kotlinie Jeleniogórskiej i na pogórzu Karkonoskim*, Gesellschaft für interregionalen Kulturaustausch e.V., Fundacja Dominum Łomnica, Berlin–Jelenia Góra 2009.
- [6] Marcinów A., *Doktryna a praktyka w konserwacji i odbudowie zamków, dworów i pałaców Kotliny Jeleniogórskiej w XIX i XX w.*, praca doktorska, Wydział Architektury PWR, Wrocław 2013.
- [7] *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 września 2011 r.*, Dz. U. Nr 217, poz. 1283.
- [8] Gubańska R., *Współczesny obraz dolnośląskiego folwarku*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG” 2008, Nr 10, 178–185.
- [9] Łuczynski R., *Losy rezydencji dolnośląskich w latach 1945–1991*, Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2010.
- [10] Sieber H., *Schlösser in Schlesien*, Verlag Wolfgang Weidlich, Frankfurt am Main 1972.
- [11] Łabowicz I., *Zamki i pałace Kotliny Jeleniogórskiej po II wojnie światowej*, [w:] O. Czerner, A. Herzig (red.), *Dolina zamków i ogrodów. Kotlina Jeleniogórska – wspólne dziedzictwo*, Muzeum Okręgowe w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2001, 298–305.

- [12] Karst M., *Projekt architektoniczno-budowlany, zespół pałacowy, obiekt nr 5 gastronomiczno-hotelowy – dawna stajnia*, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, Wrocław 2005 [mpis].
- [13] Napierała P., *Pałac w Wojanowie*, Fundacja Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej, Wrocław 2008.
- [14] Włosowicz R., *Projekt architektoniczno-budowlany, zespół pałacowy, obiekt nr 4 – oficyna*, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, Wrocław 2005 [mpis].
- [15] Klimek A., *Projekt docelowych robót zabezpieczających, zespół pałacowo-parkowy, obiekt nr 3 – obora*, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, Wrocław 2005 [mpis].
- [16] Augustyn A., *Hagen Hartmann wrócił do pałacu w Pakoszowie*, 26 lutego 2012 r., http://wroclaw.gazeta.pl/wroclaw/1,35771,11225626,Hagen_Hartmann_wrocil_do_palacu_w_Pakoszowie.html [accessed: 12.04.2012].
- [17] Franke A., *Śląskie Elizjum. Zamki, pałace, dwory i parki w Kotlinie Jeleniogórskiej*, Dt. Kulturforum Östl. Europa, Poczdam 2004.
- [18] Oficjalna strona hotelu, resortu SPA i restauracji „Pałac na Wodzie” w Staniszowie Dolnym, <http://palacnawodzie.pl/dzial/termy/> [accessed: 26.04.2016].
- [19] *Pałac na Wodzie w nowej odsłonie*, <http://naszbiznes24.pl/palac-na-wodzie-w-nowej-odslonie/> [accessed 7.05.2016].
- [20] *Oferta Pałacu Staniszów bogatsza o centrum Spa*, <http://www.horecanet.pl/Oferta-Palacu-Staniszow-bogatsza-o-centrum-Spa,wiadomosc,19,wrzesien,2012.aspx> [accessed: 26.04.2016].
- [21] *Centrum Sztuki i basen w Staniszowie. W XVIII-wiecznym folwarku*, <http://www.jelonka.com/news/single/init,article,38147> [accessed: 26.04.2016].
- [22] Oficjalna strona hotelu i resortu SPA – Pałac Staniszów, http://www.palacstaniszow.pl/sale_konferencyjne [accessed: 26.04.2016].
- [23] Korzeń K., *Rewitalizacja założenia parkowego w Bukowcu*, „Karkonosze” 2014, Nr 3(277), 33–35.
- [24] Korzeń K., *Koncepcja Rewitalizacji Założenia Pałacowo-Parkowego w Bukowcu*, Fundacja Doliny Pałaców i Ogrodów Kotliny Jeleniogórskiej i Związek Gmin Karkonoskich, Wrocław–Bukowiec 2011, <http://www.bukowiec.dolinapalacow.pl/folwark.html> [accessed: 7.05.2016].
- [25] Oficjalna strona hotelu, restauracji i folwarku Pałac Łomnica, http://www.palac-lomnica.pl/pl/palac_i_folwark [accessed: 7.05.2016].
- [26] Antoszevska M., Wasiucionek K., *Projekt budowlany. Remont folwarku z przeznaczeniem na skansen w Łomnicy na działkach nr 406/1 i 406/11 wraz z infrastrukturą techniczną na działkach nr 408/4, 407, 406/3*, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2009 [mpis].
- [27] Dziedzicka M., Wasiucionek K., *Projekt zamienny. Remont i przebudowa budynku gospodarczego z przeznaczeniem na zaplecze części gastronomicznej w obrębie folwarku przy pałacu Łomnica zlokalizowanego na działce 406/12 w Łomnicy*, archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków we Wrocławiu Delegatura w Jeleniej Górze, Jelenia Góra 2009 [mpis].
- [28] Grabiszewski M., *Adaptacja budowli zabytkowych na cele hotelowe*, [w:] B. Szymgin (red.), *Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2009, 43–54.
- [29] Rouba B., *Slużba Ochrony Zabytków – jubileuszowe obrachunki*, [w:] J. Jasieńko, K. Kuśnierz (red.), *90 lat Slużby Ochrony Zabytków w Polsce*, Dolnośląskie Wydawnictwo Edukacyjne, Wrocław 2008, 113–122.
- [30] Czerner O., *Wartość autentyczności w zabytkach*, „Ochrona Zabytków” 1974, Nr 3, 180–183.

Streszczenie

W ostatnich latach, kiedy w Polsce coraz więcej dawnych rezydencji zostaje zaadaptowanych do współczesnych funkcji użytkowych, istotną rolę zaczynają pełnić również towarzyszące im założenia folwarczne. Budynki te po II wojnie światowej były często zaniedbywane przez różnych użytkowników. Obecnie obiekty gospodarcze często radykalnie zmieniają swoje pierwotne przeznaczenie. Dokonywane są wówczas znaczne ingerencje w ich substancję zabytkową. Przeprowadzone badania miały za zadanie pokazać, na ile podczas wykonywanych prac zachowywany jest autentyzm cennych budynków folwarcznych. Analizie poddano pięć założeń zlokalizowanych na terenie Kotliny Jeleniogórskiej (Bukowiec, Łomnica, Staniszów Dolny, Staniszów Górny, Wojanów). W największym stopniu zatraciły wartość autentyczności zespoły gospodarcze przeznaczone na cele hotelowe (Staniszów Dolny, Staniszów Górny, Wojanów), a w najmniejszym budynki nawiązujące do swojej pierwotnej funkcji (Łomnica). Jeśli chodzi o zespół w Bukowcu, to dopiero za kilka lat, po zakończeniu prac we wszystkich jego obiektach, będzie można całościowo ocenić uzyskany efekt. Jak pokazały wymienione przykłady, podczas adaptacji zabudowy folwarcznej przede wszystkim maleje autentyzm funkcji, materiału oraz technologicznej i konstrukcyjnej struktury budowli. Zatraca się również ważny podczas odbioru zabytku autentyzm oddziaływania i skojarzeń.

Słowa kluczowe: zabytek, adaptacja, konserwacja, zabudowa folwarczna, Kotlina Jeleniogórska

Abstract

In recent years, when an increasing number of old residences are being adapted for contemporary uses, farm complexes which accompany those residences are beginning to play a more significant role. After World War II, these structures were often neglected by their various users. Currently, they are often radically changing their original purpose. This means an important interference in their historic substance. The aim of the research was to show to what extent the work being carried out on valuable farm buildings ensures the preservation of their authenticity. The study examined five complexes in the Jelenia Góra Valley (Bukowiec, Łomnica, Staniszów Dolny, Staniszów Górny, Wojanów). The farm complexes chosen for hotel purposes have lost their authenticity value to the largest degree (Staniszów Dolny, Staniszów Górny, Wojanów) while those whose present uses are connected to the original ones have preserved more of their authenticity (Łomnica). In Bukowiec, the impact of the works on the historic substance will only be seen in a few years when works on all of its objects are completed. The examples show that the adaptation of farm complexes results, above all, in a decrease in authenticity of function, material, and the technological and constructional structure of the building. The authenticity of impact and associations connected with a historic building is also lost to a large measure.

Key words: monument, adaptation, conservation, farm complexes, Jelenia Góra Valley